

یادداشت ناشر
یادداشت ویراستار
پیشگفتار مؤلف

۱. عقل و دین

۴	..... خداوند و مساله حمايت از دين
۵	..... جهاد: راه حفظ دين
۶	..... جهاد از چه زماني آغاز شد
۷	..... حاکمیت دین در جهان
۹	..... ناتوانی کفر در شکست دادن حق
۹	..... ارزش تلاش مجاهدان

۲. درباره تقابل عقل و شهوت

۲۸	..... در شگفتی مغز آدمی
۲۸	..... ارزش عقل
۲۹	..... خواسته عقل و خواسته شهوت
۳۱	..... جدال دائمی عقل و شهوت
۳۳	..... ز رنگین خانه شهوت بپرهیز
۳۴	..... درسی از مرحوم تربتی
۳۵	..... فرزند خوب مادر نادان نپرورد
۳۶	..... درسی دیگر از مرحوم تربتی
۳۷	..... این‌ها همه از برکت عقل است

۸ عقل: کلید گنج سعادت

۳۸	ادامه ماجرای آن جوان.....
۴۰	وسعت و قداست میدان عقل.....
۴۱	اهتمام شیعه بر مسأله عقل.....
۴۱	همسویی عقل با انبیا.....

۳. قدرت عقل در شناخت صدق و کذب

۵۹	انس با اهل معرفت.....
۶۱	عقل و تمیز صدق از کذب.....
۶۱	اولین دعوت علنی پیامبر اکرم.....
۶۲	نشانه‌های تکذیب کنندگان حق.....
۶۳	الف. دعوت به بدی.....
۶۴	ب. دعوت به فحشا.....
۶۵	سخنی از علی (ع).....
۶۸	از ربا پرهیز کنیم.....
۷۰	آتشی که ضرری نرساند.....
۷۱	حکایتی عجیب از اهل باطن.....
۷۲	کلامی از امام صادق (ع).....

۴. عقل نور الهی است

۹۴	نور در قرآن.....
۹۶	واحد بودن حقیقت نور.....
۹۷	بدون قرآن نمی‌شود.....
۹۷	فیل همه چیز بود مگر فیل.....
۹۸	جلوه دیگری از نور.....
۹۹	نور بودن علم و عقل.....
۱۰۰	عقل نور است.....
۱۰۳	نماز امیرالمومنین بر سهل بن حنیف.....
۱۰۴	ارزش مالک اشتر در نزد امیرالمومنین.....
۱۰۵	از مالک بیاموزیم.....
۱۰۷	نامه‌ای از محبوب.....

۵. درباره عقل و کمال انسان

۱۲۳	منابع انسان برای رسیدن به کمال.....
۱۲۳	سخن ناصر خسرو.....
۱۲۳	سخن مرحوم علامه مجلسی.....
۱۲۴	سخن علامه طباطبایی.....

فهرست تفصیلی ۹

۱۲۵	..... سه نعمتی که به علی (ع) داده شد
۱۲۵	..... عبادت علی (ع).....
۱۲۶	..... ارزش ضربت علی (ع).....

۶. ارزش عقل و نتیجه غفلت انسان از آن

۱۵۸	..... سخن یوسف به زلیخا.....
۱۶۰	..... کل اگر طیب بودی.....
۱۶۱	..... افراط نشانه غفلت است.....
۱۶۲	..... درسی از علی (ع).....
۱۶۳	..... اندر فواید بی عقلی.....
۱۶۴	..... مقصود از این حکایت آن است.....
۱۶۴	..... ادامه ماجرای ملاصدراى شیرزای.....
۱۶۶	..... عقل، اولین و با شرافت‌ترین مخلوق خدا.....

۷. نشانه‌های کمال عقل

۱۸۱	..... عقل و تصدیق حق.....
۱۸۳	..... لذت زندگی امیرالمؤمنین (ع) در چه بود.....
۱۸۵	..... عقل طاقت دو ریال اضافه را ندارد.....
۱۸۵	..... آرزوی عبدالله بن مسعود.....
۱۸۸	..... آثار عقل و نشانه‌های آن.....
۱۹۰	..... خداوند عقل بی‌نهایت است.....
۱۹۱	..... یرضی للناس ما یرضی لنفسه.....
۱۹۱	..... همه دیوانه‌اند.....
۱۹۲	..... استعمال الحلم عند العثره.....
۱۹۲	..... سخنی که سبب بیداری شد.....

۸. عقل و جهل: دوست و دشمن انسان

۲۱۰	..... صدیق انسان کیست؟.....
۲۱۲	..... سخن حضرت ابراهیم با ملک الموت (ع).....
۲۱۶	..... درسی از همسر فرعون.....
۲۱۸	..... مفهوم عقل در کلام امام صادق (ع).....
۲۱۹	..... تحلیلی از امیرمؤمنان (ع).....
۲۲۰	..... «العاقل یکفیه الاشارة».....

۹. گوهری به نام عقل

۲۳۶	..... گوهر اول: عقل.....
-----	--------------------------

۱۰ عقل: کلید گنج سعادت

۲۳۶	..... عقل، ارزشمندترین میوه آفرینش
۲۳۷	..... پیرمرد دوساله!
۲۳۸	..... عقل و ارتباط آن با سن و بدن
۲۳۹	..... رفتار امام عسکری (ع) در کودکی
۲۴۳	..... پیامبر عقل کل است
۲۴۴	..... گوهر دوم: حیا
۲۴۵	..... نامه‌ای از حضرت یعقوب (ع)
۲۴۶	..... گوهر سوم و چهارم: دین و عمل صالح

۱۰. عقل و دعا

۲۶۷	..... حضرت ابراهیم (ع) نمونه عقل کامل
۲۶۷	..... درخواست اول: طلب امنیت
۲۶۹	..... درخواست دوم: تقاضای رزق و نعمت
۲۷۱	..... توبه کنید!
۲۷۲	..... نتایج عقول ضعیف در جامعه
۲۷۵	..... معنای دقیق شکر
۲۷۶	..... درخواست سوم: قبولی اعمال
۲۷۸	..... امام حسین با خدا معامله نکرد
۲۷۹	..... درخواست قبولی عمل: نشانه عقل کامل
۲۸۰	..... درخواست چهارم: تسلیم در برابر اراده حق
۲۸۰	..... درخواست پنجم: برای فرزندان
۲۸۲	..... درخواست ششم: طلب راه
۲۸۳	..... درخواست هفتم: توبه
۲۸۳	..... آخرین درخواست
۲۸۴	..... نتیجه

۱۱. درباره عقل و فیوضات الهی

۲۹۸	..... چهار عنایت ویژه خداوند به انسان
۲۹۸	..... الف. خلافت
۳۰۰	..... معنای خلافت
۳۰۰	..... سبب قرار گرفتن مقام خلافت در انسان
۳۰۴	..... پیامبر آینه خداست
۳۰۶	..... وجوب شناخت مقام و جایگاه معصومین (ع)
۳۱۰	..... ارزش امیر تیمور گورکانی
۳۱۰	..... بین تفاوت ره از کجاست تا به کجا
۳۱۱	..... ب. کرامت

فهرست تفصیلی ۱۱

۳۱۲	..... ج. هدایت
۳۱۳	..... د. معرفت
۳۱۴	..... سبب افاضه فیوضات به انسان

۱۲. درباره شرافت عقل

۳۲۵	..... مسأله اول: حق مظلومان در دست ظالمان
۳۲۶	..... تقدیر چنین بود!
۳۲۹	..... مسأله دوم: دستور قرآن به صاحبان نعمت
۳۳۰	..... نشانه‌های شیعه از دیدگاه امام صادق (ع)
۳۳۱	..... جان‌پرور است قصه ارباب معرفت
۳۳۲	..... چو فردا رسد فکر فردا کنیم
۳۳۳	..... حلال خوری و نمونه‌های حلال خوران
۳۳۵	..... روح و اهمیت رسیدگی به آن
۳۳۷	..... نفس انسان و اهمیت آن
۳۳۸	..... عوامل رشد نفس انسان
۳۴۰	..... عقل و شرافت آن

۱۳. امام سجاد (ع) و تقاضای عقل کامل

۳۶۶	..... درس‌های از حضرت سلیمان (ع)
۳۶۹	..... درس اول: ضرورت شناخت معاشران
۳۷۰	..... ای نیک، با بدان منشین هرگز
۳۷۱	..... درس دوم: شرط به کارگیری بیگانگان
۳۷۲	..... چارچوب روابط با خارجیان
۳۷۳	..... درس سوم: ضابطه سپردن مسئولیت به افراد
۳۷۳	..... پرهیز عقلا از قبول پست و مقام
۳۷۵	..... آدمی مخفی است در زیر زبان
۳۷۷	..... موسی (ع) نیز قوی و امین بود
۳۷۷	..... ادامه ماجرای حضرت سلیمان
۳۷۸	..... درس چهارم: مغرور نبودن به قدرت و مقام
۳۷۹	..... علی (ع) شاهد نبوت نبی اسلام
۳۸۰	..... سخنی از ابن عباس درباره علم علی (ع)
۳۸۰	..... علم موسی و خضر (ع) در قیاس با علم اهل بیت

۱۴. لقمان حکیم و شش برنامه انسان‌ساز

۴۰۳	..... علم حصولی یا علم حضوری؟
۴۰۴	..... علم اولیا به دنبال علم انبیا

۱۲ عقل: کلید گنج سعادت

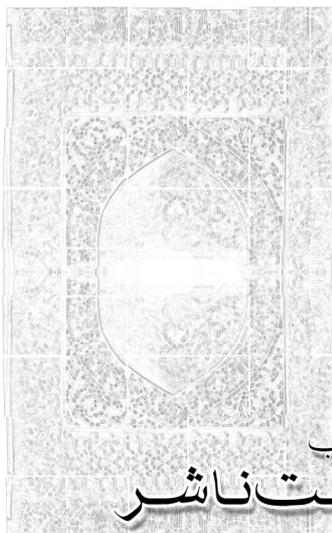
۴۰۵	..... شش برنامه انسان‌ساز
۴۰۵	..... ۱. صداقت در گفتار
۴۰۶	..... ۲. امانتداری
۴۰۶	..... ۳. دوری از کارهای بیهوده
۴۰۶	..... ۴. پاکی چشم
۴۰۷	..... ۵. پاکی زبان
۴۰۷	..... ۶. پرهیز از لقمه حرام
۴۰۷	..... نهادینه‌سازی خصلت‌های نیکو
۴۰۹	..... علم حضوری در ملازمت با پیروی صرف از قرآن و اهل بیت
۴۱۲	..... ریشه همه اختلاف‌ها و فتنه‌ها: پیروی از خواهش‌های نفسانی
۴۱۳	..... برو هلو بخور!

۱۵ حکم عقل در بهره‌برداری از نعمت‌ها

۴۲۴	..... لقمان حکیم، صاحب عقل کلی
۴۲۴	..... الف. صداقت در گفتار
۴۲۷	..... نظر شیعه درباره انتخاب جانشین پیامبر
۴۲۹	..... ب. امانتداری
۴۲۹	..... ج. پرهیز از کارهای بیهوده
۴۳۰	..... د. پاکی زبان
۴۳۰	..... ه. پاکی چشم
۴۳۰	..... و. پرهیز از لقمه حرام

۱۶ عقل: حجت باطنی

۴۴۷	..... حجت ظاهری و باطنی
۴۴۸	..... میزان عقل امام عصر (عج)
۴۵۰	..... از عقل جزئی تا عقل کلی
۴۵۱	..... سقوط یا صعود؟
۴۵۳	..... معرفت و بینش حقیقی
۴۵۵	..... نبوت و امامت به‌مثابه حقیقت
۴۵۵	..... ضرورت پیش‌گیری از نابودی دوباره حقیقت مطلق
۴۶۳	..... کتابنامه و فهرست‌ها

درباره این کتاب

یادداشت‌ناشر

در جهان پرتلاطم امروز، آیات پرشور الهی و کلام روح‌بخش معصومین و زمزم لایزال معارف شیعه مرهم جان‌های خسته و سیراب‌کننده تشنگان هدایت و رهایی جویندگان از ظلمت‌های نفس است. عالمان دینی و عارفان حقیقی غواصان این اقیانوس بیکران معرفت‌اند که گوهرهای ناب علوم قرآن و اهل بیت، علیهم‌السلام، را به دست آورده و به مشتاقان حقیقت عرضه می‌نمایند.

در این میان، کرسی منبر و خطابه رسانه دیرپا و سازنده‌ای است که از دیرباز زمینه ارتباط و انتقال معارف دینی و مکارم اخلاقی را میان عالمان و متعلمان فراهم کرده است و عالمان آگاه و هادیان دلسوز، که عمر خویش را صرف تتبع و تحقیق در آثار علمی شیعه نموده‌اند، عباد الله را به مصداق کریمه «ادع الی سبیل ربک بالحکمة والموعظة الحسنة»، با کلام نغز و لطیف خود به راه سعادت دعوت کرده‌اند.

مجموعه حاضر، که با عنوان «سیری در معارف اسلامی» در مجلدات مختلف و موضوعات متنوع در اختیار خوانندگان محترم قرار می‌گیرد، مجموعه مباحث عالمانه و ارزشمند محقق ارجمند حضرت استاد حسین انصاریان، مد ظله‌العالی، است که یکی از عالمان برجسته و میراث‌داران گوهر سخن در زمان خویش است که استواری کلام و لطافت بیان نافذشان بر اهل نظر پوشیده نیست.

این گنجینه ارزشمند حاصل نیم‌قرن مجاهدت علمی و تبلیغی حضرت استاد جهت نشر و ترویج فرهنگ غنی شیعه بر کرسی بحث و نظر می‌باشد که به منظور پربارتر ساختن محتوای تبلیغ دینی در جامعه و استفاده بیشتر طلاب محترم علوم دینی به زیور طبع آراسته می‌شود.

در این مجموعه گرانقدر، تلاش شده است با تکیه بر ویرایشی روشمند و دقیق - که شرح آن در یادداشت ویراستار آمده است - ساختار هنرمندانه مباحث و سبک استاد در ارائه سخن از بین نرود، تا ضمن نشر فرهنگ انسان‌ساز آل الله، علیهم‌السلام، شیوه منحصر به فرد استاد در تبیین معارف دینی نیز حفظ شده و به مشتاقان ارائه گردد.

مجلدی که اکنون تقدیم خوانندگان گرامی می‌شود نخستین اثر از این مجموعه سترگ، و در بر دارنده ۱۶ گفتار در باب عقل است که مربوط به سخنرانی‌های استاد در ماه صفر سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۸ در مسجد سید اصفهان و حسینیه جوادیان قم است. این مکتوب، علاوه بر در بر داشتن متن سخنرانی که لاجرم سبک و سیاق متن را نیز گفتاری می‌سازد، از فواید زیر خالی نیست:

- عنوان‌بندی مناسب و تفکیک مطالب و موضوعات.

- استخراج مصادر آیات و روایات و ارائه مطالب متنوع دیگر در پی‌نوشت.

- ذکر نام مستقل برای هر بحث.

- مجموعه متنوع فهرست‌ها و ...

در پایان، با امید به این‌که این اثر مورد رضایت حضرت حق و اهل بیت عصمت و طهارت، علیهم‌السلام، و مقبول نظر مبلغان دینی قرار گیرد، لازم است از استاد انصاریان، دامت برکاته، که این فرصت مغتنم را در اختیار قرار دادند سپاسگزاری نماییم. هم‌چنین، از هیئت مدیره محترم مرکز و پژوهشگران و ویراستاران موسسه نگارش و ویرایش، به ویژه جناب آقای محسن باغبانی، که تولید و آماده‌سازی این اثر را بر عهده داشتند، و دیگر عزیزانی که در نشر این اثر یاری رساندند، کمال تشکر را داریم. والله الحمد.

یادداشت ویراستار

در باره ویرایش این اثر

مستولان محترم مرکز تحقیقاتی دارالعرفان، که نشر این سلسله آثار را بر عهده دارند، امر فرموده‌اند درباره نحوه ویرایش این اثر مطلبی بنویسم. این کار فرصت مبسوطی می‌طلبد و نیازمند طرح مقدماتی نسبتاً طولانی است که این مقال را مجال آن نیست، با این حال، به اجمال نکاتی را معروض می‌دارم:

برای اتخاذ راهبردهای ویرایش این مجموعه آثار، رسیدن به تفاهمی سه‌جانبه میان مؤلف، ناشر، و گروه تولید ضروری بود. نخستین تبادل نظرها طی جلساتی که از اوایل آذر ماه سال ۱۳۸۶ برگزار شد انجام پذیرفت که به تدوین طرحی پیشنهادی انجامید و برای ویرایش این مجموعه سه سطح ویرایش در نظر گرفته شد. سرانجام، مقرر شد مجموعه سخنرانی‌های استاد در ماه رمضان ۸۶ برای نمونه به ویرایش سپرده شود تا تصمیم‌گیری درباره سطح و نوع ویرایش در عمل ممکن باشد. ویرایش این کتاب، که حدود سه ماه به طول انجامید و خود مجلدی مستقل است که با عنوان یوسف و زلیخا: حدیث عقل و نفس آدمی تقدیم می‌شود، خط و مشی ویرایش سایر آثار را نیز معین کرد. هیئت مدیره محترم مؤسسه دارالعرفان و مؤلف ارجمند، کلمه به کلمه، زبان و محتوای این اثر و کار صورت گرفته را بررسی کرده بارها نمونه ویرایش شده را با اصل آن تطبیق کردند و نظر خود را درباره تغییرات و اصلاحات به عمل آمده به صورت کتبی به اطلاع ویراستاران رساندند.

در نهایت، پس از این بررسی‌ها، آنچه به عنوان عملیات ویرایش به تأیید رسید و حوزه ویرایش اثر و سیاست‌های آن را معین ساخت، در دو عنوان «آماده‌سازی» و «تولید» و پنج مرحله جزئی خلاصه و گردش کار زیر برای آن تعریف شد:

۲۰ عقل: کلید گنج سعادت

۱. تبدیل نوارهای سخنرانی، بر اساس ترتیبی که ناشر معین ساخته، به متن حروف‌نگاری شده؛ اعمال اصلاحات مربوط به ویرایش و نسخه‌پردازی و، در نهایت، صفحه‌آرایی و ارسال کتاب به چاپخانه.
  ۲. پژوهش در مستندات اثر (ویرایش فراهم‌آوری، و ویرایش استنادی/استشهادی).
  ۳. ویرایش بنیادی اثر (ساختاری-محتوایی).
  ۴. ویرایش زبانی و ادبی اثر.
  ۵. ویرایش صوری اثر.
- از این رو، ویرایش این آثار، با توجه به هدفی که ناشر محترم از نشر آن‌ها دارد، در حوزه ویرایش کلان قرار می‌گیرد (نه ویرایش خُرد) و می‌توان آن را نخستین کار (یا در زمره نخستین کارهایی) دانست که در حوزه معارف اسلامی انجام پذیرفته است.

درباره ویرایش استنادی اثر (Citational editing)

همه مبلغان دین خدا معتقدند که دین خدا امانتی سترگ است و شرط امانتداری این است که هیچ مطلبی بدون استناد و به صورت ادعایی بر منابع گفته نیاید. از این رو، مستند سخن گفتن یکی از شرط‌های اصلی تبلیغ دین است. در این مستندگویی، باید توجه داشت که هر کتابی دارای ارزش نیست، مگر این‌که اصالت آن به اثبات رسیده باشد یا مستند بودن آن به نحوی از انحاء ثابت شود. لذا، کتاب‌های به اصطلاح «دم دستی» و «دسته چندم» مدرک مقبولی محسوب نمی‌شوند و نباید به هر نوشته‌ای در این باب، به ویژه ترجمه‌ها، اعتماد کرد؛ زیرا احتمال خطا و سهو در آن‌ها بیشتر می‌رود. از طرفی، سخنرانی محدودیت زمانی دارد و نمی‌توان همه مستندات را در آن مو به مو طرح کرد و بر فرض هم که وقت اقتضای چنین کاری را داشته باشد، نقل عبارات عربی برای مستمعانی که با این زبان آشنایی ندارند ملال‌آور است.

برای رفع این کاستی و مستند ساختن فرمایشات استاد (از یک سو)، و بی‌نیاز کردن مخاطبان گرامی از جستجو در کتب اصیل برای یافتن مستندات سخنان استاد (از سوی دیگر)، کوشش شده است سخنرانی‌های ایشان به نحوی محققانه مستندسازی شود. جناب استاد، که خود محقق دقیق و نکته‌پردازند، بر این مسأله پافشاری کرده و ضمن مطالعه تک‌تک مستندات اثر، حتی در بعض موارد که ویراستاران در یافتن سندی ناکام بوده‌اند خود بار پژوهش را با وجود مشغله زیاد

به دوش کشیده یا راهنمایی‌های لازم را در این باره ارائه کرده‌اند. برای رسیدن به وضعیت مطلوب در این حوزه، مستندسازی به دو مرحله ویرایش فراهم‌آوری (Acquisition editing) و ویرایش استنادی/ استشهادی تقسیم شده است. در بخش فراهم‌آوری، مجموعه مستندات مرتبط با یک موضوع گردآوری و در پوشه‌های جداگانه‌ای ثبت می‌شود. در مرحله ویرایش استنادی، از مجموع آنچه فراهم آمده مهم‌ترین و مرتبط‌ترین اسناد گزینش شده و در پی‌نوشت گنجانده می‌شود. تطبیق مستندات با موضوع ارائه شده و اصلاح یا تکمیل آن در متن یا پی‌نوشت در این بخش انجام می‌پذیرد. در ویرایش استنادی کتابی که در دست دارید نکات زیر رعایت شده است:

- هر جمله‌ای از متن اصلی که احتمال داده می‌شد خواننده از سند آن سوال کند و جنبه ادعایی داشت در پی‌نوشت مستند گردید. مثلاً، اگر در متن آمده است: درباره عقل روایات زیادی داریم...، در پی‌نوشت تعدادی از این روایات برای نمونه آمده یا نشانی باب‌هایی از کتب که در این باره است آورده شده است. در حقیقت، تلاش شده در طول کتاب هیچ ادعایی بدون سند نباشد.
- در مستندسازی بیشترین تکیه بر کتب اصلی و دست اول بوده است، مانند کتب *اربعه*. برای همین اگر روایتی در این کتب آمده و در *بحار* نیز ذکر شده نشانی کتب اصلی داده شده است. در عین حال، گاهی *آدرس‌ها به بحار الانوار* و کتب مشابه باز می‌گردد. در این موارد، سهولت دسترسی به کتاب مد نظر بوده است.
- گاه در متن به نکته‌ای تاریخی یا ادبی یا ... اشاره شده است که احساس می‌شد داشتن اطلاعات بیشتر در این باره ضروری است. برای مثال، به تناسب سخن از تعداد جنگ‌های پیامبر به میان آمده یا از سلسله عباسیان یا غزنویان و... سخن رفته است. در این موارد، تاریخ کوتاه سلسله غزنویان یا عباسیان در پی‌نوشت آمده یا تعداد جنگ‌های پیامبر اسلام با اختلاف مورخان ذکر شده است.
- گاهی به مقتضای منبر پرورش یک مطلب از جناب استاد است. در این صورت، حفظ امانت در نقل منبر و حفظ اصالت روایت - هر دو مد نظر بوده است؛ لذا در پی‌نوشت آمده است: «برداشت آزادی است از...». یا «اقتباسی است از...».

- به جد تلاش شده از دخل و تصرف در متن اجتناب گردد. با این حال، گاه به واسطه ابهامی که در متن بوده ناچار به آن شده‌ایم. برای مثال، اگر در متن آمده است: روزی، امیرالمؤمنین از کسی پرسید...، و طبق روایت یقین کرده‌ایم که آن فرد ابن عباس بوده است در متن این اصلاح را روا داشته‌ایم که: روزی، امیرالمؤمنین از ابن عباس پرسید... . گاه نیز به حسب ضرورت انتقال درست مطلب این کار صورت گرفته است که البته در مجموع اثر بسیار نادر است و در نهایت این تغییر با اجازه و صلاحدید مؤلف محترم انجام شده است.
- گاه قسمتی از متن اثر متکی بر ترکیب مضمون چند روایت یا چند آیه با هم و نتیجه‌گیری از آن‌هاست. این نکته در پی‌نوشت بدین صورت تذکر داده شده: «این مطلب برداشتی است از مجموعه این روایات یا آیات». گاهی نوع استدلال و نتیجه‌گیری نیز توضیح داده شده است.
- گاهی، در کنار روایات اصلی، روایاتی بوده‌اند که یا با اندک اختلافی در لفظ همان معنا را منتقل می‌کرده‌اند یا از معصوم دیگری وارد شده‌اند. در این موارد، در پی‌نوشت آمده است: «مضمون این روایت در این روایات نیز دیده می‌شود» یا «این روایت با اندکی اختلاف در لفظ نیز وارد شده است»؛ «یا این روایت از امام... نیز نقل شده است».
- گاه، علاوه بر توضیح استاد، توضیحات دیگری نیز در کتب فضلائی دیگر وجود داشته که چه بسا با نظر استاد در تقابل قرار داشته یا آن را تکمیل کرده و توضیح داده یا از زاویه دیگری به موضوع پرداخته است. این موارد نیز حتی الامکان آورده شده است.
- گاهی استاد مطلبی کلی را در متن طرح کرده‌اند. برای مثال، متذکر شده‌اند که در قرآن حدود هزار آیه درباره تعقل و اندیشه وجود دارد. در این موارد، در پی‌نوشت، تعداد کلمات مرتبط با عقل در قرآن آمده است. به دو دلیل: اول اثبات ادعا، و دوم، آشنایی خوانندگان با این که چه واژه‌هایی در قرآن به معنای مورد نظر به کار رفته‌اند.
- بسته به اهمیت و کاربرد موضوع، تعداد واژه‌های موجود در قرآن درباره یک موضوع آورده شده است؛ مثلاً کاربرد واژه لُبّ و مشتقات آن در قرآن، یا واژه صبر و بشارت‌های قرآن به صابران و... .
- آشنا ساختن مردم با سیره علمای بزرگوار شیعه در حقیقت راهی است که میان نسل‌های پیشین و نسل‌های آینده رابطه برقرار می‌کند.

یادداشت ویراستار ۲۳

همچنان‌که در طول کتاب ملاحظه خواهید کرد، جناب استاد در جای‌جای سخنانشان به این موضوع پرداخته و سیره عملی این ستارگان درخشان را بازگو کرده‌اند. بدین منظور، در پی‌نوشت، شرح حال این بزرگواران و میراث علمی و عملی‌شان آمده است تا استفاده از آثار آنان و شناخت بهتر آنان میسر باشد.

- به تناسب، اگر در سخنرانی نامی از پادشاه، شاعر، دانشمند و صاحب‌نامی نیز آمده شرح حالش در پی‌نوشت آمده تا خوانندگان محترم نیازمند مراجعه به تذکره‌ها یا فرهنگ‌ها در این باره نباشند. اغلب این بیوگرافی‌ها بر اساس فرهنگ‌های موجود آماده شده یا بر اساس دو یا چند متن فراهم آمده‌اند. به هر حال، تلاش شده این بیوگرافی‌ها در کوتاه‌ترین حد ممکن سامان یابند. نکته قابل ذکر این‌که بیوگرافی مفصل فقط یک‌بار در طول این سلسله آثار آورده می‌شود و در دفعات بعدی به ذکر اجمالی از آن بسنده شده و به کتب پیشین ارجاع داده می‌شود. نحوه ارجاع نیز بدین شکل است: نگا: ۱۵۱/۲۵/۲/۱؛ یعنی نگاه کنید به جلد ۱، گفتار ۲، پی‌نوشت ۲۵، صفحه ۱۵۱.

- اگر گاهی در متن، نامی از رجالی یا صحابی یا یکی از تابعین یا اصحاب ائمه برده شده، شرح حال او نیز در پی‌نوشت آمده است (مانند هشام، ابن مسعود، مالک اشتر و...). اغلب این پی‌نوشت‌ها به زبان عربی است و چون طلاب محترم همگی به این زبان تسلط دارند از ترجمه آن اجتناب شده است تا اصالت متن حفظ شود و نیازی به مراجعه دوباره به متن اصلی نباشد. زندگینامه و شرح حال مخالفان نیز هر جا که نیازی بدان احساس می‌شده فرع بر این مسأله آمده است.

- گاه سلسله سند روایتی خالی از روایت ضعیف و مجهول و... است. در حد بضاعت، گاهی این‌گونه روایات نیز معرفی شده‌اند.

- در ترجمه آیات قرآن، نهج‌البلاغه، صحیفه سجادیه، و مفاتیح‌الجنان از ترجمه استاد انصاریان استفاده شده است.

- متن آیات و روایات از برنامه‌های نرم‌افزاری اخذ شده تا اشتباه در حروف‌چینی یا تنوع در رسم‌الخط یا اعراب‌گذاری نداشته باشد.

- کتابنامه اثر بر اساس کتابنامه معجم فقهی (ویرایش سوم) تنظیم شده است. زیرا در اغلب استنادات از این برنامه استفاده شده است. هم‌چنین تاریخ وفات مولف در کتابنامه آمده است تا تعلق کتاب و نویسنده آن

- به دوره تاریخی خاصی معلوم باشد.
- گاه، در متن اصلی به نکته‌ای اشاره شده است که بیشتر متناسب با پی‌نوشت بوده است. این موارد با عبارت (مؤلف) از سایر استنادات ویراستاران متمایز شده است.
- اشعار موجود در متن اغلب در متن اصلی وجود داشته‌اند. اما گاه برای پربارتر کردن محتوا و آشنایی خوانندگان با این مقوله، یا به جهت برقراری ارتباط با فرازهای دیگر، یا ایجاد تنوع در خلال مطالعه، شعری به تناسب در متن گنجانده شده است.
- بخشی از هزینه استخراج مستندات و نیز نمایه‌سازی این اثر را مؤسسه نگارش و ویرایش پذیرفته است. قصد کرده‌ایم که اگر خداوند به کرم خویش این حرکت کوچک را بپذیرد، ثواب آن به روح جمیع مؤمنین و مؤمنات، به ویژه انبیای الهی و حضرات معصومین علیهم‌السلام، برسد. امید است بهره‌برداری عزیزان از این بخش‌ها باقیات الصالحات همه ما و همه اسیران خاک باشد.
- نکته آخر این‌که مسئولیت صحت اطلاعات موجود در پی‌نوشت‌ها و درستی نشانی‌ها و ارجاعات با مؤسسه نگارش و ویرایش است و ناشر یا مؤلف محترم در اشتباهات احتمالی آن نقشی ندارند. در این باره، هر چند از نرم‌افزارهای علوم اسلامی بهره می‌بریم، باز امکان اشتباه موجود است، زیرا واژه‌ها گاه به غلط در این منابع ذکر شده‌اند. با این‌که تلاش شده این موارد اصلاح شوند باز امکان سهو و خطا را از خود دور نمی‌دانیم.

درباره ویرایش بنیادی اثر (Substantial editig)

بخشی از مباحث مربوط به ساختار و محتوای اثر در فقره پیش گذشت که تکرار آن ضرورتی ندارد. در ویرایش بنیادی اثر، در ابتدا مواردی که نیازمند مستندسازی است معین می‌شود. به بیان دیگر، ابتدا پی‌نوشت‌های اثر معین شده و پس از انجام مرحله فراهم‌آوری و ویرایش استنادی، اثر مجدداً به ویرایش بنیادی بازگردانده می‌شود. در این مرحله، دو کار مهم به تفکیک یا توأمان انجام می‌گیرد. در ویرایش ساختاری (Structural editing) همه پاراگراف‌های متن اصلی و گاه جملاتی که مفهوم مستقلی دارند شماره‌گذاری شده و ساختار اثر به نحوی که مناسب با نوشتار

یادداشت ویراستار ۲۵

است بازسازی می‌شود. بدین ترتیب، گاه پاراگراف ۳۰ متن اصلی در پی پاراگراف ۲ می‌آید یا بند ۵ به بند ۴۵ منتقل می‌شود. لازم به ذکر است که این تغییرات فقط در حد ضرورت انجام می‌گیرد و مبنای کار همان ساختاری است که در منبر ارائه شده است. در این میان، درباره ویرایش محتوایی (Content editing)، توضیح بعضی مسائل ضروری است:

- برای حفظ یکدستی همه سخنرانی‌ها، ذکر مصیبت‌های موجود در آن‌ها حذف شده است. به امید خدا این قسمت از سخنرانی در کتاب جداگانه‌ای گرد آمده و منتشر خواهد شد.
- دستبرد دیگر ویراستاران، در مطلع و مقطع اثر بوده است. بدیهی است حسن مطلع و مقطع از شرایط نوشته خوب‌اند. سخنرانی‌های استاد، متناسب با سبک ایشان در سخنرانی، مطلع‌هایی ساده و عاری از لفظ‌پردازی یا عبارات عربی و آیات قرآن دارند. از این رو، جز در بعض موارد که جملاتی بر ابتدای اثر افزوده شده بقیه به همان شکل ارائه شده‌اند که بیان شده بودند، ولی انتهای هر گفتار اغلب به همان شکلی نیست که بیان شده است. سبب این است که در سخنرانی، انتهای مطلب به روضه یا به دعا ختم می‌شود که در نوشتار این کار ممکن نیست. در نتیجه، پاراگراف انتهایی مطالب یا از همان فقرات آخر انتخاب شده‌اند یا نتیجه بحث را در خود دارند. تلاش این بوده که بحث همواره سرانجام معین، مقبول و زیبایی داشته باشد.

درباره ویرایش زبانی و ادبی اثر (Literary editing)

متناسب بودن سخن با مقتضای حال از شرایط بلاغت است. سخنرانی باید متناسب با زمان و مکان و رویدادهای زمان ارائه شود. این موضوع با آن که حسن منبر تلقی می‌شود اثر را دارای تاریخ مصرف و مقید به شرایط زمان و مکان می‌کند. در ویرایش، به طور کلی، عمومی بودن محتوا مد نظر بوده است و تلاش شده تا حد امکان و تا آن‌جا که به محتوا آسیب نرسد این قبیل مطابقت‌ها و تقییدات شکل عمومی‌تری بیابند.

زبان این اثر نیز برگرفته از زبان مؤلف در آثار قلمی‌شان از جمله کتاب عرفان/سلامی است. با تذکر این نکته که هرگز نمی‌توان شرط امانتداری را حفظ کرد و سخنرانی را طوری تبدیل به کتاب کرد که اثری از سخنرانی بودن در آن نباشد. این

۲۶ عقل: کلید گنج سعادت

کار علاوه بر این که در این سطح ممکن نیست، نقض غرض نیز هست، زیرا هدف این کتاب دادن اطلاعات لازم به مبلغان حوزه علمیه برای غنی‌سازی محتوای تبلیغ دینی است. با این حال، بعضی خصوصیات زبانی متعلق به زبان منبر است که باید حتماً اصلاح شود. اولین و مهم‌ترین آن‌ها کلمات و افعال شکسته است که در زبان محاوره معمول و در کتابت نامقبول‌اند. به جز این ویژگی عام، ویژگی‌های دیگری نیز در گفتار هست که نیازمند اصلاح است. از جمله: تکرار. تلاش بر این است تا حد امکان این ویژگی در اثر محسوس نباشد؛ گو این که زدودن آن از متن به طور کامل ممکن نیست.

سخنرانی فاقد هر نوع عنوان‌بندی در داخل متن است و سخن سیر طبیعی خود را دارد. این خاصیت در نوشته سبب خستگی خواننده می‌شود. عناوین اصلی و فرعی داخل متن بدین لحاظ بر متن علاوه گشته‌اند تا هم یکنواختی متن از بین برود، هم موضوع کاملاً برای مخاطبان معلوم باشد و در نتیجه استفاده از کتاب آسان باشد، و هم مطالب فرعی‌ای که گاه به مناسبت داخل موضوع اصلی شده‌اند به طریقی از آن متمایز گردند. ضمن این که تأکید ناشر و مؤلف محترم بر استفاده از تیرهای بیشتر بوده است.

یکی دیگر از ویژگی‌های زبان محاوره استفاده از واژه‌های «یک» و «یکی» به صورت «یک مردی»، «در یک کتابی» و... است. هم‌چنین، استفاده از انواع بدل است: «سوره یوسف، صد آیه‌اش، داستان حضرت یوسف است...». حذف حروف اضافه و قید نیز در این ویژگی‌ها می‌گنجد.

در ویرایش زبانی، اصلاح این ویژگی‌ها ضروری است، اما این بدان معنا نیست که متن عاری از ویژگی‌های زبانی منبر و کاملاً مطابق با نثر معیار است. از این رو، فعل‌هایی چون می‌گردد، گشت، می‌نماید و... که حضورشان در نثر معیار مکروه یا ممنوع دانسته شده‌اند هنوز در متن وجود دارد.

درباره ویرایش صوری اثر (Formal editing)

ویرایش صوری این اثر خود بحث درازدامنی دارد که پرداختن به آن در این یادداشت ضروری نیست. در ویرایش صوری، ابتدا شیوه‌نامه‌ای برای فرمت متن (اندازه متن، اندازه قلم متن، قلم عبارات عربی، ترجمه‌ها، اشعار، پی‌نوشت‌ها و...) تعریف شد. دستور خط اثر در اغلب موارد منطبق بر دستور خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی است و در صحت واژه‌ها کتاب غلط‌نویسیم استاد بزرگوار جناب دکتر ابوالحسن نجفی و فرهنگ درست‌نویسی سخن معیار بوده

است. در نقطه‌گذاری و تنظیم پی‌نوشت‌ها و کتابنامه نیز کتاب *آیین نگارش* و *ویرایش* استاد بزرگوار جناب احمد سمیعی گیلانی ملاک بوده است. هر چند تلاش شده در استفاده از علائم ویرایشی افراط نشود.

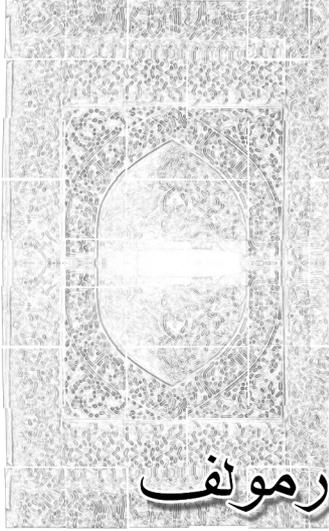
در انتها...

- این کتاب در شرایط خاص و زمانی اندک (در حدود یک‌ماه) تولید شده است، اما تلاش کرده‌ایم سرعت تولید آن سبب کم‌دقتی و بی‌دقتی در کار و کاهش کیفیت آن نشود. با این حال، خطا همزاد آدمی است و آدم بی‌خطا در این عالم «یا نیست یا کم است». امید است بزرگواران اشتباهات این کتاب را به دیده اغماض بنگرند و از هر گونه انتقاد یا پیشنهادی که سبب بهتر شدن آن می‌شود دریغ نفرمایند.
- شرط ادب آن است که از اساتیدم که نگرش‌هایم در ویرایش را به آن‌ها مدیونم و این فن شریف را از آنان آموخته‌ام و این اثر حاصل علم آنان است سپاسگزاری کنم: سرکار خانم دکتر فرزانه فرحزاد، جناب آقای دکتر محمد دبیر مقدم، دکتر نورالله مرادی، دکتر علاءالدین طباطبایی، استاد بهاءالدین خرمشاهی، استاد حسن میرعابدینی، استاد هوشنگ مرادی کرمانی، استاد رضی خدادادی هیرمندی، جناب مهندس علی کافی، استاد علی صلح‌جو، استاد رضا بهاری، استاد غلامرضا ارژنگ، جناب استاد نوری، و سرکار خانم زهرا جلال‌زاده که دانششان در فن ویرایش با رایانه در این ایام بسیار مددکار شد. همچنین از استاد دانشمند و ارجمندم جناب آقای دکتر عبدالحسین آذرنگ و جناب استاد هومن عباس‌پور بسیار سپاسگزارم. خداوند همگی‌شان را سالم و تندرست بدارد و بر توفیقاتشان بیافزاید.
- نیز از همکاران گرامی‌ام آقایان محمد حسن حبیبی، عباس جباری، و مجید صاریان در بخش ویرایش بنیادی و زبانی؛ حافظ گرامی قرآن کریم جناب آقای غلامرضا دولتیار در مقام ویراستار فراهم‌آور و ویراستار استنادی/استشهادی، همکار گرامی جناب آقای سینا قیطانی در بخش خدمات ماشینی، نسخه‌پردازی، اعمال اصلاحات رایانه‌ای، ویرایش صوری و فنی و نمایه‌سازی؛ و آقای سعید آهنگر جویباری در حروف‌نگاری دقیق متن اثر از نوار و صفحه‌آرایی نهایی، و سرکار خانم معصومه اخترشناس، مدیر عامل مؤسسه، تشکر می‌کنم. امیدوارم

تلاش‌های گروه آماده‌سازی و تولید این اثر مفید فایده‌ای باشد و خوانندگان گرامی از آن استفاده کافی و وافی ببرند.

- همچنین از همکاری هیئت مدیره، مدیر عامل، و معاونین مرکز علمی تحقیقاتی دارالعرفان تشکر می‌کنم. سپاس ویژه‌ای نیز باید از استاد حسین انصاریان داشته باشم که با صبر و حوصله و همراهی خود ویرایش صعب این نوشته را پذیرفتند و راهنمایی‌های لازم را ارائه کردند. امیدوارم دلسوزی و حوصله ایشان در تولید این اثر گامی باشد برای پذیرش این معنا در حوزه نشر دینی که این حوزه بیش از هر حوزه دیگری نیازمند به دقت علمی و ویرایش روشمند و مبتنی بر علم است. والله الحمد اولاً و آخراً.

قم، بهار یکهزار و سیصد و هشتاد و هفت
مؤسسه نگارش و ویرایش - محسن باغبانی

در باره این اثر

پیشگفتار مؤلف

پایه‌گذار منبر و جلسات سخنرانی برای رشد و هدایت جامعه وجود مبارک پیامبر اسلام، صلی‌الله‌علیه‌وآله، بود. ارزش تبلیغ دین از طریق منبر و جلسات تا جایی بود که خود رسول اکرم تا روز پایان عمرشان با کمال اخلاص به بیان معارف دین پرداختند و در این راه زحمات سنگینی را متحمل شدند. پس از پیامبر، وجود مقدس امیرمؤمنان، علیه‌السلام، ادای این تکلیف الهی را به عهده گرفتند که بخشی از سخنرانی‌های آن حضرت در کتاب بی‌نظیر نهج البلاغه موجود است.

امامان معصوم، به ویژه حضرت باقر و حضرت صادق، علیهما السلام، نیز تا جایی که فرصت در اختیارشان قرار گرفت و مزاحمتی از جانب حکمرانان بنی‌امیه و بنی‌عباس برایشان پیش نیامد این مهم را به صورت بیان معارف الهی و رشته‌های مختلف علوم به صورتی که حجت تا قیامت بر همگان تمام باشد به عهده گرفتند و دیگران را که مورد اعتمادشان در علم و عمل بودند به این مسأله تشویق کردند. عالمان مخلص و باعمل شیعه برای حفظ دین خدا و تبلیغ معارف الهیه بر اساس قرآن و فرهنگ اهل بیت قرن به قرن تا به امروز که سال ۱۳۸۷ هجری شمسی است این جایگاه عظیم را حفظ کردند؛ شخصیت‌هایی چون شیخ مفید، شیخ صدوق، شیخ طوسی، علامه محمد باقر مجلسی، و شیخ جعفر شوشتری و در قرن معاصر بزرگانی چون آیت الله العظمی بروجردی، آیت الله سید علی نجف آبادی، آیت الله حاج میرزا علی شیرازی، آیت الله حاج میرزا علی حصه‌ای، آیت الله حاج میرزا علی

۳۲ عقل: کلید گنج سعادت

فلسفی تنکابنی و... با داشتن مقام مرجعیت و مقام علمی بسیار بالا در ماه رمضان و محرم و صفر به منبر می‌رفتند و از این طریق دین خود را به قرآن و اهل بیت ادا می‌کردند.

این جانب حسین انصاریان که سالیانی از عمرم را در شهر مقدس قم، این آشیانه اهل بیت، نزد بزرگانی از مراجع و اساتید مشغول تحصیل بوده‌ام، براساس وظیفه‌ای که احساس می‌کردم رو به جانب تبلیغ و تالیف آوردم و، در این راه، فقط توفیق حق رفیق راهم بود. در زمینه تبلیغ بیش از شش هزار سخنرانی در نزدیک به پانصد موضوع مختلف بر پایه قرآن و روایات اهل بیت و تاریخ صحیح و نکاتی از حیات پاکان و اولیای الهی پرداخته‌ام که امیدوارم تا لحظات پایان عمر هم چنان توفیق ادای این وظیفه را از جانب حق داشته باشم.

موسسه دارالعرفان، که در شهر قم در جهت نشر معارف قرآنی و فرهنگ اهل بیت کارهای مهمی را در سطح جهانی انجام می‌دهد و کارگردانی و مدیریت آن به عهده دو فرزند عزیزم حجج اسلام محمد انصاریان و امیر انصاریان و دوست بسیار بزرگوام آیت پیمان است، بنا گذاشت متن این سخنرانی‌ها به صورت مکتوب در آید تا در اختیار طلاب حوزه‌ها و دانشجویان و مردم علاقمند قرار گیرد و این مجموعه که احتمالاً حدود دویست جلد خواهد شد در آینده منبعی برای مبلغان شیعه قرار گیرد. من پس از سپاس از حضرت حق لازم می‌دانم به خاطر تحقق این مهم از دو فرزندم و جناب آقای پیمان تشکر کنم و از خوانندگان، بخصوص مبلغان گرامی، درخواست دعا نمایم. حال، این شما و این اثر اسلامی که فقط لطف و رحمت حق سبب ظهورش شد.

فقیر حسین انصاریان